

ԿՈՍՈՎՈՅԻ ՃԳՆԱԺԱՄԸ ԵՎ ԹՈՒՐԹԻԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (1990-1999 թթ.)

Վոլոդյա Մկրտչյան¹

DOI 10.46991/jos.2024.25.1.231

Բալկաններն այն տարածաշրջաններից է, որտեղ հետսառըպատերազմյան ժամանակաշրջանում թուրքական արտաքին քաղաքականությունը ակտիվ է եղել: Հետաքրքրական և ուշադրության է արժանի Կոսովոյի ճգնաժամի ժամանակ Անկարայի վարած քաղաքականությունը, ինչն էլ հանդիսանալու է այս աշխատանքի առանցքային թեման: Այս հոդվածը նպատակ ունի վերլուծել Կոսովոյում Թուրքիայի քաղաքականությունը 1990-ականների սկզբից մինչև ՆԱՏՕ-ի միջամտությունը և Կոսովոյի պատերազմի ավարտը:

Ուսումնասիրության առաջին մասում հակիրճ կներկայացվի Կոսովոյի հարցը, այնուհետև կուսումնասիրվի Կոսովոյի հետ Թուրքիայի հարաբերությունների ընթացքը վերոնշյալ ժամանակաշրջանում և կբացահայտվի Թուրքիայի վերաբերմունքը Կոսովոյում բռնկված հակամարտությանը:

Բանալի բառեր՝ Թուրքիա, Կոսովո, Բալկաններ, արտաքին քաղաքականություն, նեոսամանիզմ, Սուլեյման Դեմիրել, Իսմայիլ Ջեմ, ՆԱՏՕ-ի միջամտություն:

Կոսովոյի ճգնաժամը

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո Սերբիան, Խորվաթիան, Բոսնիան, Սլովենիան, Չեռնոգորիան և Մակեդոնիան միավորվելով ստեղծեցին Հարավսլավիայի Սոցիալիստական

¹ Վոլոդյա Մկրտչյանը Երևանի պետական համալսարանի արևելագիտության ֆակուլտետի թյուրքագիտության ամբիոնի մագիստրանտ է, էլ. փոստ՝ mkvolodya21@gmail.com, ORCID 0009-0001-8716-2883:

Դաշնային Հանրապետությունը (ՀՄԴՀ), որը ներառում էր նաև Կոսովոն²։ Նորաստեղծ երկրի նախագահ Իոսիպ Բրոզ Տիտոն 1974 թվականի Սահմանադրությամբ³ Կոսովոյին և Վոյվոդինային շնորհեց լայն ինքնավարություն, և այս իրավիճակը շարունակվեց մինչև 90-ական թվականները, երբ 1997 թվականին Հարավսլավիայի Դաշնային Հանրապետության նախագահ Սլոբոդան Միլոշևիչը գրկեց Կոսովոյին ինքնավարությունից⁴՝ հանձնելով այն սերբական վարչակազմին, ինչն էլ քաղաքացիական պատերազմի պատճառ դարձավ։

Կոսովոյի դեմոկրատական լիզայի առաջնորդ Իբրահիմ Ռուգովայի գլխավորությամբ Կոսովոն 1991 թվականին ձևավորեց իր խորհրդարանը և անցկացրեց անկախության հանրաքվե, որտեղ անկախության օգտին քվեարկեցին մասնակիցների 99%-ը⁵, սակայն Սերբիայի վարչակազմն այս հանրաքվեն հայտարարեց անօրինական և շարունակեց ուժեղացնել ճնշումը Կոսովոյի վրա։ Լարվածությունը հանգեցրեց պատերազմի, որի մասին հայտարարեց անձամբ նախագահ Միլոշևիչը 1998 թվականի փետրվարի 28-ին։

² Ներկայումս, համաձայն Սերբիայի Հանրապետության Սահմանադրության՝ Կոսովոյի տարածքը Սերբիայի Հանրապետության մաս է և մտնում է նրա կազմի մեջ որպես Կոսովոյի և Մետոհիայի ինքնավար մարզ, սակայն, դե ֆակտո, Կոսովոն չի գտնվում Սերբիայի կառավարության վերահսկման ներքո։

³ Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, part one, Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia 21 Feb 1974 (worldstatesmen.org) (մուտքի ամսաթիվ՝ 31.12.23)։

⁴ Nelsson R., How Milosevic stripped Kosovo's autonomy, The Guardian, archive, 1989, How Milosevic stripped Kosovo's autonomy - archive, 1989|Kosovo|The Guardian (մուտքի ամսաթիվ՝ 31.12.23)։

⁵ Minorities at Risk Project, “Chronology for Kosovo Albanians in Yugoslavia”, Refworld, 2004, Refworld|Chronology for Kosovo Albanians in Yugoslavia (մուտքի ամսաթիվ՝ 31.12.23)։

Կոսովոյի խնդրի լուծման համար ԱՄՆ-ն Ֆրանսիայում Միլոշևիչի և բազմաթիվ երկրների դիվանագետների մասնակցությամբ հրավիրեց բանակցություններ⁶։ Այս հանդիպման ժամանակ պահանջեցին, որ հարավսլավական բանակը դուրս գա Կոսովոյից, սակայն Միլոշևիչը կտրականապես մերժեց դա։ Հակառակ Միլոշևիչի խիստ դիրքորոշմանը՝ ՆԱՏՕ-ն միաձայն որոշեց ռազմական միջամտություն իրականացնել Կոսովոյում։ 1999 թվականի մարտի 24-ին ՆԱՏՕ-ի օդային ուժերը ամերիկյան, անգլիական, գերմանական, ֆրանսիական և նիդեռլանդական ինքնաթիռների գլխավորությամբ ռազմական միջամտություն իրականացրին Կոսովոյում և սկսեցին ռմբակոծել Հարավսլավիան⁷։ Ի վերջո, 1999թ. հունիսի 5-ին Միլոշևիչը ՆԱՏՕ-ին տեղեկացրեց, որ ընդունում է խաղաղության պայմանները, և հունիսի 10-ին ՆԱՏՕ-ի և Միլոշևիչի համաձայնությամբ Կոսովոյի պատերազմը պաշտոնապես ավարտվեց։ Այնուհետև, ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդն ընդունեց 1244 բանաձևը⁸, որով Կոսովոյում տեղակայվեցին ՄԱԿ-ի ժամանակավոր կառավարման առաքելությունը (UNMIK) և ՆԱՏՕ-ի դեկավարությամբ միջազգային ուժերը (KFOR)⁹, որոնց ձեռքում կառավարումը մնաց մոտավորապես ինը տարի՝ 1999-ից 2008 թվականներին։

⁶ Black I., Serbians to attend French peace talks, The Guardian, February 5, 1999, Serbians to attend French peace talks | World news | The Guardian (մուտքի ամսաթիվ՝ 31.12.23).

⁷ Ավելին տե՛ս u Kosovo Air Campaign (March-June 1999), NATO Topics, last modified May 17, 2022, NATO - Topic: Kosovo Air Campaign (March-June 1999) (մուտքի ամսաթիվ՝ 31.12.23).

⁸ Резолюция 1244, принятая Советом Безопасности на его 4011-м заседании», Организация Объединенных Наций, 10 июня 1999 года, Резолюция 1244 (1999) (archive.org) (մուտքի ամսաթիվ՝ 31.12.23).

⁹ KFOR-ին մասնակցում են ՆԱՏՕ-ի անդամ 24 երկիր և ՆԱՏՕ-ի ոչ անդամ 8 երկիր։ Ավելին տե՛ս u Kosovo Force, Homepage, KFOR (nato.int) (մուտքի ամսաթիվ՝ 31.12.23).

Թուրքիայի վերաբերմունքը Կոսովոյում բռնկված հակամարտությանը

1990-ական թվականների սկզբին, երբ Կոսովոյի ճգնաժամը դեռ ագրեսիվ բնույթ չէր ստացել, Կոսովոյի նախագահ Ռուգովան որոշակի աշխատանքներ է տարել միջազգային ասպարեզում Կոսովոյի հարցը ճանաչելու և համաշխարհային հասարակական կարծիքի ուշադրությունը գրավելու ուղղությամբ: Քանի որ Ռուգովայի վարչակազմը նախընտրում էր Կոսովոյի հարցը լուծել ոչ բռնի, խաղաղ մեթոդով, նա միջազգային հանրությանը սերբական ճնշումների և բռնությունների մասին տեղեկացնելու համար նախընտրեց այցեր կատարել արտասահման: Այս ծրագրերի թվում պետք է նշել նաև Ռուգովայի այցը Թուրքիա:

Կոսովոյի նախագահ Ռուգովան իր առաջին պաշտոնական այցը Թուրքիա կատարեց 1992 թվականի փետրվարի 12-ին: Կոսովոյի պատվիրակությանը դիմավորել է Թուրքիայի Հանրապետության նախագահը: Պատվիրակությունը նախ այցելել է Ստամբուլ և հանդիպել Թուրքիայում բնակվող ալբանացի գործարարների հետ, այնուհետև տեղափոխվել Անկարա, որտեղ պատվիրակությանը ընդունել է ժամանակի նախագահ Թուրգութ Օզալը¹⁰: Կարծում ենք, որ, ըստ էության, այս հանդիպումով Ռուգովան առաջին քայլն է արել, որպեսզի միջազգային հանրությանը տեղեկացնի Կոսովոյի խնդրի մասին:

Թեև Թուրքիան հյուրընկալում էր Կոսովոյի նախագահին, սակայն իր դիվանագիտական ուղուց ելնելով, նա ձեռնպահ մնաց բացահայտ Կոսովոյի անկախությունից խոսելուց: Միննոյն ժամանակ կարող ենք պնդել նաև, որ Օզալի կողմից Ռուգովայի ընդունելությունը վկայում էր Թուրքիայի և Կոսովոյի մտերմության մասին:

¹⁰ Demirtaş-Coşkun B., Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990–2008). Uluslararası İlişkiler 7, N 27, 2010, s. 78.

Կոսովոյի խնդրով Թուրքիայի հետաքրքրության ամենաակնառու ապացույցը Ստամբուլում Կոսովոյի գրասենյակի հիմնումն է: 1992 թվականից գործող Կոսովոյի գրասենյակի պաշտոնական բացումը տեղի է ունեցել 1996 թվականի դեկտեմբերի 20-ին Գրանդ Հալիչ (թուրք.՝ Grand Haliç) հյուրանոցում: Գրասենյակի բացմանը ներկա էին նաև Ստամբուլում Ալբանիայի հյուպատոսության և Անկարայում Ալբանիայի դեսպանատան ներկայացուցիչները¹¹: Կոսովոյի գրասենյակի բացումը կարելի է մեկնաբանել որպես Թուրքիայի Հանրապետության հստակ աջակցություն Կոսովոյի խնդրին:

Ստամբուլում Կոսովոյի գրասենյակի բացմանը արձագանքել է Անկարայում Հարավսլավիայի դեսպան Տանասկովիչին՝ սպառնալով նույնիսկ ճանաչել քրդական կազմակերպությունները: Երկու օր անց վարչապետ Թանսու Չիլլերը մամուլի ասուլիս է հրավիրել և ասել, որ իրենք չեն ճանաչում Կոսովոյի կառավարությունը: Չնայած այս զարգացումներին և լարվածությանը, գրասենյակը շարունակել է իր գործունեությունը¹²: Այս քայլով Թուրքիան կրկին ցույց տվել, որ շարունակում է աջակցել Կոսովոյին նույնիսկ անկախ այն փաստից, որ այս ժամանակաշրջանում շարունակում էր խոսել Հարավսլավիայի տարածքային ամբողջականության պահպանման անհրաժեշտության մասին:

Այսինքն, ինչպես նկատում է պրոֆեսոր Բիրգյուլ Դեմիրթաշ Ջոշքունը, հակամարտության առաջին շրջանում Թուրքիան փորձել է շարունակել իր երկխոսությունը թե՛ սերբական, թե՛ ալբանական կողմերի հետ՝ շեշտը դնելով մի կողմից Հարավսլավիայի տա-

¹¹ Ferizi V., Kosova-Türkiye Diplomatik İlişkileri 1990-2015. Master's thesis, T. C Selçuk Üniversitesi, 2017, s. 54.

¹² Նույն տեղում, էջ 54:

րաճքային ամբողջականության, մյուս կողմից ալբանացիների իրավունքների վրա¹³:

Երբ 1998 թվականին սերբական անվտանգության ուժերի և Կոսովոյի ազատագրության բանակի (ՄՇԿ)¹⁴ զինյալների միջև հակամարտությունները սրվեցին, այս ժամանակահատվածը համընկավ այն ժամանակաշրջանի հետ, երբ Թուրքիան փորձում էր բարելավել հարաբերությունները Բելգրադի վարչակազմի հետ: Այս ժամանակահատվածի համար կարելի է ասել, որ Բալկաններում խաղաղության, կարգուկանոնի և կայունության վերականգնման ու պահպանման համար կարևոր էր Սերբիայի հետ հարաբերությունների կարգավորումը: Սակայն Կոսովոյում սերբական բռնությունների աճը ստիպեց Անկարային վերանայել հարաբերությունները Սերբիայի հետ և հստակեցնել Կոսովոյի հարցում իր դիրքորոշումը¹⁵: Կարծում ենք, որ այս հարցում Թուրքիայի դիրքորոշումը պայմանավորված է եղել հետևյալ գործոններով.

- Նախ, Կոսովոն հանդիսանում էր ինքնավար մարզ, ուստի իրավական առումով Կոսովոյի անջատումը Հարավսլավիայից օրինական չէր: Հաշվի առնելով այս իրավիճակը, եթե Անկարան խառնվեր այս հարցին, ապա դա կլիներ միջամտություն Հարավսլավիայի ներքին գործերին:
- Կոսովոյում կար թուրքական փոքրամասնություն, որը հայտնվել էր հակամարտության գոտում, և սա խնդիրներ էր առաջացրել Թուրքիայի համար, որը պետք է պաշտպաներ նրանց իրավունքները:

¹³ Demirtaş-Coşkun B., նշվ. աշխ., էջ 78.

¹⁴ Կոսովոյի ազատագրության բանակի վերաբերյալ ավելին տե՛ս “What was the Kosovo Liberation Army and why are its leaders on trial?”, BBC, April 3, 2023, What was the Kosovo Liberation Army and why are its leaders on trial? - BBC News (մուտքի ամսաթիվ՝ 31.12.23)

¹⁵ Demirtaş-Coşkun B., նշվ. աշխ., էջ 58.

Այս գործոնների ազդեցության տակ Թուրքիան հակամարտող կողմերին կոչ է արել դադարեցնել բռնությունները և սկսել քաղաքական երկխոսություն: Անկարայի խոսքով՝ հակառակ դեպքում բռնությունները չէին դադարեցվի, և հնարավոր չէր լինի կանխել հակամարտությունները¹⁶:

Այս համատեքստում Թուրքիայի նախագահ Սուլեյման Դեմիրելը, որը 1998 թվականի հուլիսի 15-ին այցելեց Ալբանիա, հայտարարեց հակամարտություններին վերջ տալու համար Թուրքիայի պատրաստած ծրագրի մասին: Այդ ծրագիրը հիմնված էր բռնության անհապաղ դադարեցման, Կոսովոյի ալբանացիների՝ մարդու հիմնական իրավունքների ճանաչման, պատերազմող կողմերի միջև կարճ ժամանակում երկխոսության վրա¹⁷: Այսպիսով՝ Թուրքիան ընդգծեց բռնությունների ավարտից հետո Կոսովոյի ինքնավարության վերականգնման կարևորությունը:

Հակամարտությունների սկզբնական փուլում Կոսովոյին աջակցելուն զուգահեռ Թուրքիայի և Սերբիայի հարաբերությունները բավական զգայուն էին դարձել: Թուրքիան գործադրեց իր ներուժը Բելգրադին համոզելու դադարեցնել բախումները: Այս քաղաքականության արդյունքում արտաքին գործերի նախարար Իսմայիլ Ջեմը 1998 թվականի մարտին այցելեց Բելգրադ՝ նախագահ Դեմիրելի ուղերձը փոխանցելու Հարավսլավիայի առաջնորդ Միլոշևիչին¹⁸: Ջեմի խոսքով, եթե կարճ ժամանակում խնդրի խաղաղ լուծում չգտնվի, վտանգ կա, որ պատերազմը կտարածվի ողջ Բալկաններում: Դեմիրելն իր ուղերձում նաև կոչ է արել զգույշ մոտե-

¹⁶ Gangloff S., Turkish Policy Towards the Conflict in Kosovo: The Preeminence of National Political Interests, *Balkanologie* 8, N 1, 2004, p. 112

¹⁷ Demirtaş-Coşkun B., նշվ. աշխ., էջ 60:

¹⁸ Ferizi V., նշվ. աշխ., էջ 58.

նալ խնդրին և հայտարարել, որ լուծում գտնելու հարցում Թուրքիան պատրաստ է օգնել¹⁹:

1998 թ. հոկտեմբերին Անթալիայում տեղի ունեցավ Հարավարևելյան Եվրոպայի երկրների գազաթնաժողովը, որտեղ Հարավսլավիան հանդես եկավ հայտարարությամբ, որ ենթարկվելու է ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 119937 բանաձևին²⁰: Թվում էր, թե կողմերը հասել են ինչ-որ կոնսենսուսի, սակայն Ալբանիան գազաթնաժողովի եզրափակիչ հռչակագրում հրաժարվեց Հարավսլավիային դատապարտելու իր պահանջից: Արդյունքում, Թուրքիան գոհ էր, որ իր հյուրընկալած գազաթնաժողովում փորձ էր արվել կոնսենսուս ձեռք բերել²¹, այսինքն՝ ցույց էր տվել, որ ինքը կարող է տարածաշրջանային խնդիրների լուծման համար հարթակ տրամադրել: Ահա այստեղ միջազգային վերահսկողության ներքո ընթացող սերբ-ալբանական բանակցությունները մտան փակուղի, և արևմտյան պետությունները աստիճանաբար գնացին Կոսովոյի անկախության գաղափարին, ինչն էլ ստիպեց Թուրքիային վերանայել իր քաղաքականությունը, որն ավելի կոշտ պոռալբանական կողմնորոշում ընդունեց:

Ինչպես հոդվածի առաջին գլխում նշվեց, ՆԱՏՕ-ն 1999 թվականի մարտին ռազմական միջամտություն իրականացրեց Կոսովոյում: Չնայած ՆԱՏՕ-ի ռազմական միջամտությունը Կոսովոյում համարվում է անօրինական²², սակայն Թուրքիան աջակցեց և նույ-

¹⁹ Belgrad'a 'kanı durdur' mesajı. Milliyet, Mart 9. 1998, Belgrad'a 'kanı durdur' mesajı - Güncel Haberler Milliyet, (մուտքի ամսաթիվ՝ 03.01.24).

²⁰ Վերոնջյալ բանաձևում կողմերին կոչ է արվել շուտափույթ հրադադար հայտարարել և երկխոսություն սկսել: Ավելին տե՛ս Резолюция 119937, принятая Советом Безопасности на его 3930-м заседании, Организация Объединенных Наций, 31 марта 1998 года, N9827998.pdf (un.org), (մուտքի ամսաթիվ՝ 03.01.24).

²¹ Uzlaşma Antalya zirvesine de yansıdı, Milliyet, 14 Ekim 1998.

²² Wippman D., Kosovo and the Limits of International Law. Fordham International Law Journal, Vol. 25, Issue 1, Article 5, 2001, p. 131.

նիսկ ակտիվորեն մասնակցեց միջամտությանը: Թուրքիայի մասնակցությունը իրավական հիմք է ստացել Թուրքիայի Ազգային Մեծ Ժողովում ընդունված խորհրդարանական 596 համարի որոշմամբ, որն ընդունվել էր դեռևս 1998 թվականի հոկտեմբերի 8-ին²³: Իսկ ժամանակի վարչապետ Բյուլենթ Էջնիթի հետևյալ խոսքերը ցույց են տալիս միջամտությանը մասնակցության վերաբերյալ Թուրքիայի վճռականությունը.

«Եթե ցամաքային գործողությունը սկսվի, մենք, որպես Թուրքիա, պատրաստ ենք»²⁴:

ՆԱՏՕ-ի միջամտության մեկնարկով Անկարան շարունակեց արդեն բացեփաց կանգնել Կոսովոյի ալբանացիների կողքին՝ հանդես գալով որպես «փրկիչ», և կոշտացրեց իր դիրքորոշումը սերբական ղեկավարության նկատմամբ: Այստեղից պարզ է դառնում թուրքական կողմի նկրտումները, ինչն էլ տեղավորվում է նախկին նախագահ Օզալի կողմից առաջ քաշված նեոօսմանիզմի գաղափարախոսության շրջանակում:

Հյուսիսատլանտյան դաշինքի միջամտությունից առաջ՝ 1998 թ. հոկտեմբերին, երբ Կոսովոյում շարունակվում էր սերբ-ալբանական հակամարտությունը, Թուրքիայի Ազգային Մեծ Ժողովում Թուրքիայի քաղաքական գործիչները նույնպես ինտենսիվորեն քննարկում էին Կոսովոյի ապագան և Թուրքիայի քաղաքականությունը: Դիտարկելով քաղաքական գործիչների ելույթները՝ տեսնում ենք, որ տվյալ ժամանակաշրջանում եղել է հանրային կարծիքի կոնսոլիդացիա, որի վրա ազդել են մասնավորապես պրոմոսուլմանական գործիչները: Կոնսոլիդացիայի ստեղծման գործում

²³ Resmi Gazete T. C., TBMM Kararları, 596 Sayılı Kararı, 13 Ekim 1998, 23492.pdf (resmigazete.gov.tr) (մուտքի ամսաթիվ՝ 03.01.24).

²⁴ Özdağ A., Önal T., Kosova Sorunu ve Kosova'nın Bağımsızlık Süreci. Akademik Bakış Dergisi, N 61, 2017, s. 565.

հատկապես աչքի են ընկել «Մայր հայրենիք», «Ճշմարիտ ուղի», «Առաքինություն», «Ժողովրդավարական Թուրքիա» խմբակցությունների ներկայացուցիչները, որոնք իրենց ելույթներում կարմիր թելի պես անցկացնում էին նեոսումանիզմի գաղափարախոսությունը²⁵՝ պարբերաբար հղում անելով Թուրքիայի և Կոստովոյի միջև առկա «պատմական կապերին»²⁶։ Ուշագրավ կետերից է նաև այն, որ աջ և ձախ գաղափարական կողմնորոշում ունեցող կուսակցությունները դրական էին վերաբերվում Կոստովոյի անկախության ճանաչմանը և պարբերաբար կառավարությանը մեղադրում էին պասիվ լինելու, Կոստովոյի խնդրին բավարար ուշադրություն չդարձնելու մեջ²⁷։

Նախագահ Դեմիրելը, որը միջամտության ժամանակ այցելել է Ալբանիայում և Մակեդոնիայում Կարմիր մահիկի կողմից հիմնված փախստականների ճամբարներ, այստեղ առաջին անգամ խոսել է «ցեղասպանությունից», մեղադրել սերբերին՝ նշելով, որ Միլոշևիչը չի կարողանա հասնել Կոստովոյի հետ կապված իր նպատակներին²⁸։ Հարկ է նշել, որ Թուրքիան Կարմիր մահիկի կողմից ստեղծված ճամբարներում ընդունել է նաև փախստականների և թույլ տվել նրանց ապաստանել Քըրքլարեղի Գազիօսմանփաշա փախստականների ճամբարում, որը ստեղծվել է 1989 թվականին բուլղար թուրքերի գաղթի ժամանակ²⁹։

²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 67. Cilt, 4. Birleşim, s. 359-363, s. 366-375, tbmm20063004.pdf (մուտքի ամսաթիվ՝ 03.01.24).

²⁶ Կոստովոն ավելի քան 400 տարի եղել է Օսմանյան կայսրության տիրապետության տակ։

²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, նույն տեղում։

²⁸ Ergin S., Demirel ve Kosova krizi, Hürriyet, 13 Nisan 1999, Sedat Ergin: Demirel ve Kosova krizi | Sedat ERGİN Köşe Yazısı - Hürriyet Haberler (hurriyet.com.tr) (մուտքի ամսաթիվ՝ 07.01.24).

²⁹ Demirtaş-Coşkun B., նշվ. աշխ., էջ 65։

Կոստվոյում խաղաղ բնակչության դեմ կոտորածների ակտիվացումից հետո Անկարան ուժեղացրեց իր քննադատությունը սերբական վարչակազմի նկատմամբ և սկսեց տեսնել սերբական վարչակազմին որպես իրադարձությունների գլխավոր պատասխանատու: Փաստորեն, կարելի է պնդել, որ այս միջադեպով Կոստվոյի հակամարտությունում Թուրքիան դադարեց զգուշավոր գործել: Թուրքիայի՝ ավելի հստակ գործելու վրա ազդել է նաև վերոնշյալ ԹԱՄԺ լսումներին մասնակցած յուրաքանչյուր խմբակցություն: Այստեղ կտեսնենք նաև լիբերալ հայացքներով աչքի ընկնող Ժողովրդավարական ձախ (ԺԶԿ) և Հանրապետական ժողովրդական (ՀԺԿ) խմբակցությունների ներկայացուցիչների կոչերն ուղղված կառավարությանը՝ «Կոստվոյի ցեղակից եղբայրներին օգնության հասնելու» վերաբերյալ³⁰:

ՆԱՏՕ-ի գործողությունը ու դրա արդյունքները վերլուծելիս՝ կարելի է փաստել, որ Թուրքիան առաջին հերթին աջակցեց օդային միջամտությանը՝ գործելով ԱՄՆ-ի և եվրոպական երկրների հետ զուգահեռ, և այս իրավիճակով պայմանավորված ՆԱՏՕ-ում ամրապնդեց իր դիրքերը, իսկ դաշնակիցների շրջանում բարձրացրեց իր հեղինակությունը:

ՆԱՏՕ-ի միջամտությանը հաջորդած հրադադարից հետո անդրադառնալով Կոստվոյի ապագային՝ ժամանակի վարչապետ Բյուլենթ Էջլիթն ասել է հետևյալը.

«...Թուրքիան Կոստվոյի ապագան որոշելու հարցում պետք է անպայման հայտարարի իր կշռի մասին: Այնտեղի մարդիկ մեր հարազատներն են: Մենք պատմական հարաբերություններ

³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, նույն տեղում, էջ 375–378, tbmm20063004.pdf (մուտքի ամսաթիվ՝ 07.01.24).

ունենք: Թուրքիայի ներդրումն անհրաժեշտ է Կոսովոյի վերակառուցման գործում³¹»:

Վարչապետ Բ. Էջևիթի խոսքերից կարելի է հասկանալ, որ իր Բալկանյան քաղաքականության մեջ Անկարան պետք է կարևորություն տա Կոսովոյին, քանի որ այնտեղ գոյություն ունի մուսուլմանական համայնք, որն էլ պատմական կապեր ունի հենց Թուրքիայի հետ: Տեղին է նշել, որ չնայած վարչապետ Էջևիթի լիբերալ հայացքներին և Ժողովրդավարական ձախ կուսակցության լիբերալ գաղափարախոսությանը, նրա կողմից հնչեցված «պատմական հարաբերությունների» խոսքն էլ պարզ վկայություն է այն բանի, որ Թուրքիան իրադարձությունները դիտարկում էր որպես ներօսմանյան խնդիր, տեղավորում նեոօսմանիզմի գաղափարախոսության շրջանակում և դրանով իսկ լեգիտիմացնում իր միջամտությունը ճգնաժամին:

Եզրակացություն

Բալկանները 1990-ականների ընթացքում եղել է Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության օրակարգի կարևոր կետերից մեկը: Տարածաշրջանում տեղի ունեցած զարգացումների կողքով Անկարան չկարողացավ անտարբեր անցնել, և կարելի է ասել՝ Կիպրոսից հետո Թուրքիան իրականացրեց իր ամենաակտիվ արտաքին քաղաքականությունը՝ վարելով ոչ ֆորմալ հետևողական քաղաքականություն: Ճգնաժամի սկզբնական փուլում հակամարտող կողմերին կոչ անելով դադարեցնել բռնությունները, ինչպես նաև փորձելով չեզոք դիրքորոշում պահպանել հակամարտող կողմերի նկատմամբ՝ Թուրքիան ՆԱՏՕ-ի միջամտությունից հետո որդեգրել

³¹ Bila F., Ecevit'in gözüyle Kosova, Milliyet, 16 Haziran 1999, Ecevit'in gözüyle Kosova - Fikret Bila (milliyet.com.tr) (մուտքի ամսաթիվ՝ 07.01.24).

էր կոպիտ դիրքորոշում ընդդէմ սերբերի: Ինչպէս կարելի է հասկանալ այս ամենից, սկզբնական շրջանում Կոսովոյում Թուրքիայի քաղաքականությունն իրականացվել է ակտիվ, բայց զգուշավոր կերպով՝ ձեռնպահ մնալով նրանցից որևէ մեկին սատարող երևալուց:

Ելնելով ՆԱՏՕ-ի միջամտությունից հետո Թուրքիայի ավելի ակտիվ և ալբանամետ քաղաքականությունից՝ կարելի է պնդել, որ Անկարան Արևմուտքին հետևելով էր իր արտաքին քաղաքականության որոշումները կայացնում: Նրա համար պարզ էր, որ ալբանացիներն արևմտյան որոշ երկրների, հատկապէս ԱՄՆ-ի հովանավորությամբ իրենց պետությունն էին ստեղծում: Հետագայում այն փաստը, որ Թուրքիան դարձավ Կոսովոյի անկախությունը ճանաչած առաջին պետություններից մեկը, խոսում է Կոսովոյի հարցում Անկարայի քաղաքականության շարունակականության մասին, չնայած նրան, որ հենց Անկարան ունի փոքրամասնությունների հետ կապված խնդիր (խնդիրներ կապված կիպրացի հույների ու քրդերի հետ):

Ճգնաժամում ալբանամետ դիրքորոշման որդեգրումը, իսկ 2008 թվականին Կոսովոյի անկախության ճանաչումը ցույց են տալիս, որ Թուրքիայի կառավարող շրջանակները հասկացել էին, որ Կոսովոն 1998–1999 թվականներին տեղի ունեցած բռնությունների պատճառով չէր կարող անցնել սերբական տիրապետության տակ և հնարավոր չէր շրջել Կոսովոյի ալբանացիների անկախացմանը տանող գործընթացը, ինչի վրա ազդել էին նաև թուրք քաղաքական գործիչների և մի շարք կուսակցությունների դիրքորոշումը ճգնաժամի տարիներին: Այս առումով հատկանշական է ժամանակի արտգործնախարար Իսմայիլ Ջեմի խոսքն առ այն, որ 1990-ական-

ների վերջին Կոսովոն պետություն դառնալու փուլում էր³²: Ելնելով նեոսմանիզի գաղափարախոսությունից՝ Բալկանյան տարածաշրջանը շատ կարևոր է Թուրքիայի համար: Հենվելով տեղի թյուրք ազգաբնակչության վրա և սատարելով Կոսովոյին՝ նա կարող է ակտիվ դեր խաղալ տարածաշրջանում՝ միաժամանակ առաջ տանելով իր շահերը:

THE KOSOVO CRISIS AND TURKEY'S FOREIGN POLICY (1990–1999)

Volodya Mkrtchyan³³

The Balkans was one of the regions where Turkish foreign policy was active in the post-Cold War period. Ankara's policy during the Kosovo crisis is interesting, which will be the main topic of this work. This article aims to analyze Turkey's Kosovo policy from the early 1990s until the NATO intervention and the end of the Kosovo War.

In the first part of the study, the issue of Kosovo will be briefly presented, then the course of relations between Turkey and Kosovo will be examined during the above period and Turkey's attitude to the conflict that broke out in Kosovo will be revealed.

Keywords: Turkey, Kosovo, Balkans, foreign policy, neo-Ottomanism, Süleyman Demirel, İsmail Cem, NATO intervention.

КОСОВСКИЙ КРИЗИС И ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ТУРЦИИ (1990–1999 ГГ.)

Володя Мкртчян³⁴

Балканы были одним из регионов, где турецкая внешняя политика была активной в период после холодной войны. Интересна политика Анкары во время Косовского кризиса, которая станет основной темой данной работы.

³² Cem İ., Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2005, s. 327.

³³ Volodya Mkrtchyan is an MA student at the Department of Turkic Studies of the Faculty of Oriental Studies at YSU, E-mail: mkvolodya21@gmail.com, ORCID 0009-0001-8716-2883.

³⁴ Володя Мкртчян – магистрант кафедры тюркологии факультета востоковедения ЕГУ, эл. почта: mkvolodya21@gmail.com, ORCID 0009-0001-8716-2883.

Целью данной статьи является анализ политики Турции в отношении Косово с начала 1990-х годов до вмешательства НАТО и окончания войны в Косово. В первой части исследования будет кратко представлен вопрос Косово, затем будет рассмотрен ход отношений между Турцией и Косово в указанный период, а также раскрыто отношение Турции к конфликту, разразившемуся в Косово.

Ключевые слова: *Турция, Косово, Балканы, внешняя политика, неосоманизм, Сулейман Демирель, Исмаил Джем, интервенция НАТО.*

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia 21 Feb 1974 (worldstatesmen.org).
2. Wippman D., Kosovo and the Limits of International Law. Fordham International Law Journal, Volume 25, Issue 1, Article 5, 2001, 127-150.
3. Black I., Serbians to Attend French Peace Talks. The Guardian, February 5, 1999. Serbians to attend French peace talks|World news|The Guardian.
4. Kosovo Air Campaign (March-June 1999). NATO Topics. Last modified May 17, 2022. NATO - Topic: Kosovo Air Campaign (March-June 1999).
5. Kosovo Force, Homepage, KFOR (nato.int).
6. Chronology for Kosovo Albanians in Yugoslavia. Minorities at Risk Project, Refworld, 2004. Refworld|Chronology for Kosovo Albanians in Yugoslavia.
7. Nelsson R., How Milosevic stripped Kosovo's autonomy. The Guardian, 1989. How Milosevic stripped Kosovo's autonomy - archive, 1989|Kosovo|The Guardian.
8. Gangloff S., Turkish Policy Towards the Conflict in Kosovo: The Preeminence of National Political Interests. Balkanologie 8, N 1, 2004, 105–122.
9. What was the Kosovo Liberation Army and why are its Leaders on Trial? BBC, April 3, 2023. What was the Kosovo Liberation Army and why are its leaders on trial? - BBC News.
10. Abdullah Özdağ & Tekin Önal, “Kosova Sorunu ve Kosova'nın Bağımsızlık Süreci”. Akademik Bakış Dergisi, N 61, 2017, 556–571.
11. Belgrad'a 'kanı durdur' mesajı. Milliyet, Mart 9, 1998. Belgrad'a 'kanı durdur' mesajı - Güncel Haberler Milliyet.

12. Demirtaş-Coşkun B., Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990–2008). Uluslararası İlişkiler 7, N 27, 2010, 51–86.
13. Bila F., Ecevit'in gözüyle Kosova. Milliyet, 16 Haziran 1999. Ecevit'in gözüyle Kosova - Fikret Bila (milliyet.com.tr).
14. Cem I., Avrupa'nın “Birliği” ve Türkiye, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2005.
15. Ergin S., Demirel ve Kosova krizi. Hürriyet. 13 Nisan 1999. Sedat Ergin: Demirel ve Kosova krizi | Sedat ERGİN Köşe Yazısı - Hürriyet Haberler (hurriyet.com.tr).
16. TBMM Tutanak Dergisi, 20. Dönem, 67. Cilt, 4. Birleşim. tbmm20063004.pdf.
17. Resmi Gazete T. C., TBMM Kararları, 13 Ekim 1998. 23492.pdf (resmigazete.gov.tr).
18. Uzlaşma Antalya zirvesine de yansıdı. Milliyet, 14 Ekim 1998.
19. Ferizi V., Kosova-Türkiye Diplomatik İlişkileri 1990–2015. Master's thesis, T.C Selçuk Üniversitesi, 2017.
20. Резолюция 119937, принятая Советом Безопасности на его 3930-м заседании. Организация Объединенных Наций, 31 марта 1998 г. N9827998.pdf (un.org).
21. Резолюция 1244, принятая Советом Безопасности на его 4011-м заседании. Организация Объединенных Наций, 10 июня 1999 г. Резолюция 1244 (1999) (archive.org).